

Archeologisch bureauonderzoek

**Plangebied Noorderpark
Stadsdeel Noord**

BO 11-103 Amsterdam 2011

Inhoud

Samenvatting	4
Inleiding	5
1 Administratieve gegevens plangebied	6
1.1 Administratieve gegevens	6
2 Wet- en regelgeving	7
2.1 Algemeen	7
2.2 Rijk	7
2.3 Provincie Noord-Holland	7
2.4 Gemeente Amsterdam	8
2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie	8
3 Historisch-topografische en archeologische inventarisatie	9
3.1 Geomorfologie en bodem	9
3.2 Historie algemeen	9
3.3 Historisch-topografische inventarisatie van het plangebied	10
3.3.1 Ontginningen	10
3.3.2 Buiksloterdijk	11
3.3.3 Landwinning	12
3.3.4 Verstedelijking	12
3.4 Archeologische inventarisatie van het plangebied	13
3.4.1 Archeologische Monumentenkaart en Cultuurhistorische Waardenkaart	13
3.4.2 Vindplaatsen	14
3.4.3 Bodemopbouw	15
3.5 Conclusie: verwachtingsmodel	15
4 Archeologische verwachtingskaart	16
5 Archeologische beleidskaart	19
Conclusie	21
Bronnen	22
Appendix: Beleidsvarianten, stroomschema	23

Samenvatting

Bureau Monumenten & Archeologie (BMA) heeft in opdracht van Stadsdeel Noord een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor het bestemmingsplangebied Noorderpark, stadsdeel Noord. Dit is bedoeld om het cultuurhistorische verleden van het plangebied in kaart te brengen en daarmee een beeld te krijgen van de archeologische sporen die in de bodem aanwezig kunnen zijn. Een dergelijk bureauonderzoek past binnen de verplichting van gemeenten om conform de Monumentenwet beleid te ontwikkelen ten aanzien van het behoud cq documentatie van die overblijfselen bij bouwontwikkeling.

Het bureauonderzoek gaat uit van een beknopt overzicht van de historisch-topografische ontwikkeling van het gebied waarin de Noorderpark ligt. Het historisch overzicht wordt aangevuld met archeologische informatie afkomstig van vindplaatsen in de omgeving van het plangebied. De historische en archeologische informatie over de ruimtelijke topografische ontwikkelingen is omgezet naar een beeld van archeologische verwachtingen.

Op de archeologische verwachtingskaart (p. 16-18) wordt onderscheid gemaakt in drie zones met een hoge archeologische verwachting en vijf zones met een lage verwachting. Aan de hand hiervan is een archeologische beleidskaart opgesteld, waarin de beleidsregels en maatregelen voor de vereiste archeologische monumentenzorg zijn vastgelegd.

De beleidskaart telt vijf beleidszones (p. 19-20). Voor elk van deze zones is gespecificeerd of en in welke mate eventueel archeologisch veldonderzoek nodig is in de bouwplanontwikkeling.

Voor het gehele plangebied geldt de wettelijke meldingsplicht. Dit houdt in dat ook in geval geen archeologisch vervolgonderzoek is vereist en toch bodemvondsten ouder dan vijftig jaar worden aangetroffen dit aan Bureau Monumenten en Archeologie gemeld wordt zodat in overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen kunnen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Inleiding

In opdracht van Stadsdeel Noord heeft BMA een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd ten behoeve van het bestemmingsplangebied Noorderpark, stadsdeel Noord.

Het bureauonderzoek geeft een overzicht van bekende of verwachte archeologische waarden binnen het plangebied. Hierbij is gebruik gemaakt van historisch kaartmateriaal, relevante publicaties en archiefbronnen in samenhang met archeologische informatie over al bekende vindplaatsen in het plangebied en omgeving. Deze informatie is samengevat in een archeologisch verwachtingsmodel op basis waarvan de beleidsregels voor erfgoedzorg worden vastgelegd ten behoeve van het bestemmingsplan.

In het bureauonderzoek komen het nationale, provinciale en gemeentelijke archeologiebeleid (hoofdstuk 2), de historische en archeologische achtergronden (hoofdstuk 3) en de archeologische verwachting van het plangebied (hoofdstuk 4) aan de orde, gekoppeld aan een beleidskaart (hoofdstuk 5) die inzichtelijk maakt of en in welke mate archeologische maatregelen binnen (toekomstige) planontwikkeling vereist zijn.

1 Administratieve gegevens plangebied

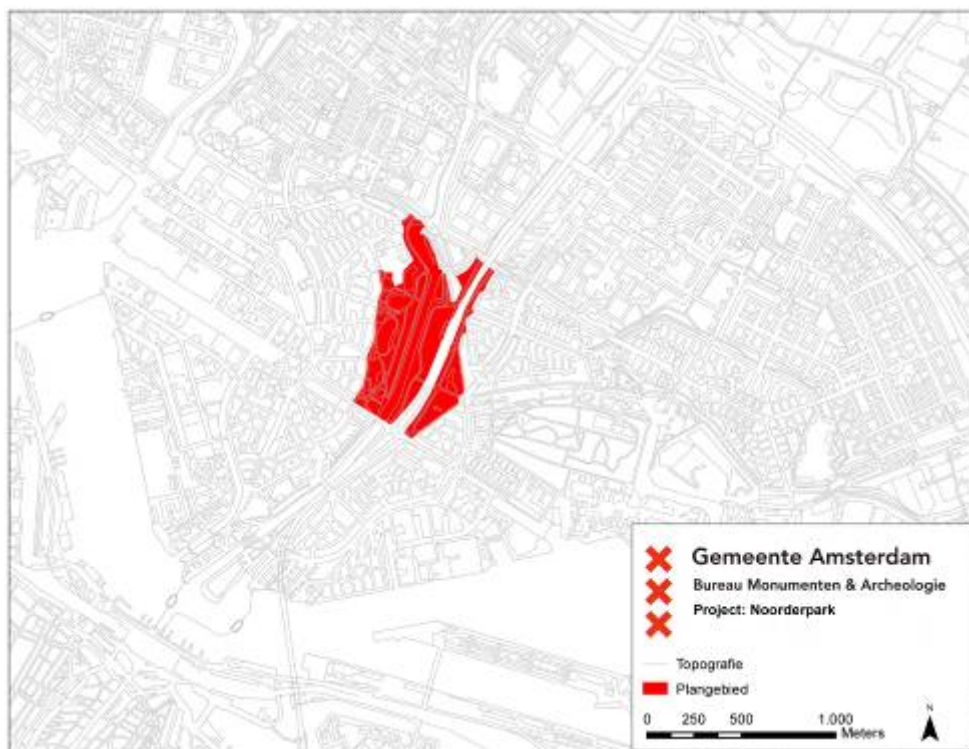
Het plangebied Noorderpark omvat twee door het Noordhollands Kanaal gescheiden parken: het Florapark in het westen en het Volewijkspark in het oosten. Dit laatste park wordt door de Nieuwe Leeuwarderweg in tweeën gedeeld. Het plangebied wordt in het noorden begrensd door de Sneeuwbalweg, de Buiksloterdijk, de Buikslotermeerdijk en de Nieuwe Purmerweg, in het oosten door de Rode Kruislaan, de Leeuwarderweg en de Adelaarsweg, in het zuiden door de Johan van Hasseltweg en in het westen door de Wingerdweg.

1.1 Administratieve gegevens

Opdrachtgever	Stadsdeel Noord
Contactpersoon	Mevr. S. Soetekouw
Adres	Buikslotermeerplein 2000
Postcode / plaats	1025 XL Amsterdam

Plangebied

Provincie	Noord-Holland	Gemeente	Amsterdam
Plaats	Amsterdam	Kaartblad	25E
ARCHIS meldingsnr.	49857	ARCHIS afmeldingsnr.	39439
X-coördinaat NW	123.230	Y-coördinaat NW	490.295
X-coördinaat NO	123.664	Y-coördinaat NO	490.002
X-coördinaat ZW	122.931	Y-coördinaat ZW	489.305
X-coördinaat ZO	123.244	Y-coördinaat ZO	489.134

1 Plangebied Noorderpark

2 Wet- en regelgeving

2.1 Algemeen

Het archeologische erfgoed bestaat uit voorwerpen en structuren die in de bodem bewaard zijn. Deze materiële overblijfselen vormen een onderdeel van onze leefomgeving. Het beleid voor het archeologisch erfgoed heeft dan ook veel raakvlak met dat van de ruimtelijke ordening. Voor optimale integratie van de archeologie in de ruimtelijke ordening heeft het rijk o.a. de Monumentenwet 1988 en de Wet ruimtelijke ordening aangepast.

2.2 Rijk

Om het bewustzijn van het Europese erfgoed te vergroten hebben de Europese ministers van Cultuur in 1992 het Verdrag van Valletta opgesteld (ook bekend als het Verdrag van Malta). Een van de voorwaarden om dit te bereiken is dat het Europese archeologische erfgoed voor toekomstige generaties beschikbaar blijft.

In Nederland wordt aan dit uitgangspunt invulling gegeven door behoud van archeologisch erfgoed in de bodem (*in situ*) tijdens de planontwikkeling mee te wegen. Als behoud in de bodem (bijvoorbeeld door middel van technische maatregelen of planaanpassing) geen optie is, dan worden archeologische resten opgegraven (behoud *ex situ*). De initiatiefnemer van een ruimtelijk plan, dat bodemverstoring tot gevolg heeft, is verantwoordelijk voor de planologische en de financiële inpassing van het archeologisch onderzoek.

In de Monumentenwet is een bepaling opgenomen dat in elk bestemmingsplan rekening moet worden gehouden met de in de grond aanwezige, dan wel te verwachten archeologische waarden.¹ Ook bevat de Monumentenwet een verplichting om toevalsvondsten te melden (de zgn. meldingsplicht).²

2.3 Provincie Noord-Holland

Als toetsingskader voor bestemmingsplannen en projectbesluiten gebruikt de provincie Noord-Holland de structuurvisie, de leidraad Landschap en Cultuurhistorie en de Cultuurhistorische Waardenkaart (CHW).³ Op grond van de Wro dienen gemeenten bij de vaststelling van bestemmingsplannen, projectbesluiten en beheersverordeningen de Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie in acht te nemen. Op de CHW zijn o.a. archeologisch verwachtingsvolle gebieden opgenomen. De waardestellingen van de CHW zijn bedoeld als algemene indicaties die per specifiek plangebied nadere invulling en precisering nodig hebben. Naast de CHW beheert de provincie de Archeologische Monumentenkaart (AMK) van het rijk. Op de AMK staan de beschermde archeologische monumenten, de terreinen van zeer hoge en hoge archeologische waarde en de gebieden met een archeologische betekenis.

¹ Artikel 38a lid 1 van de gewijzigde Monumentenwet schrijft hierover dat *De gemeenteraad bij vaststelling van een bestemmingsplan als bedoeld in artikel 3.1 van de nieuwe Wet ruimtelijke ordening en bij de bestemming van de in het plan begrepen grond, rekening houdt met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten monumenten.* Met 'monument' wordt hier een (onbeschermde) archeologisch monument bedoeld, ofwel alle terreinen welke van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap of hun cultuurhistorische waarde (art. 1 Monumentenwet)

² Artikel 53 van de gewijzigde monumentenwet 1988

³ Provincie Noord-Holland, 2010

2.4 Gemeente Amsterdam

De gemeente Amsterdam vindt het belangrijk dat archeologie vroegtijdig in ruimtelijke ordeningsprocessen wordt geïntegreerd.⁴ Hiermee worden twee doelen gediend. Ten eerste een efficiënte voortgang en kostenbeheersing van bouwprocessen. En ten tweede een kwalitatief goed en stadsbreed uniform beheer van het archeologische erfgoed.

Op basis van de resultaten uit het archeologisch bureauonderzoek wordt bepaald of in het bestemmingsplan regels met betrekking tot archeologie moeten worden opgenomen. De Monumentenwet biedt een tweetal mogelijkheden (artikelen 39-40) die BMA heeft uitgewerkt in de modelregels archeologie.

De bescherming van (verwachte) archeologische waarden in een bestemmingsplan wordt geregeld met een omgevingsvergunning als bedoeld in artikel 2.1 lid 1 van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht. Aan een omgevingsvergunning zijn bouwregels verbonden: die bepalen dat in het belang van de archeologische monumentenzorg de aanvrager van een omgevingsvergunning een archeologisch rapport met selectiebesluit dient te overleggen. Daarnaast kan in het bestemmingsplan worden opgenomen dat een omgevingsvergunning moet worden aangevraagd voor het uitvoeren van aanlegwerkzaamheden.

Aan een omgevingsvergunning kunnen voorschriften worden verbonden. Dit houdt in dat aan de vergunning de verplichting wordt gekoppeld om technische maatregelen tot behoud te treffen, om de archeologische resten op te graven of om de werkzaamheden te laten begeleiden door een archeoloog.

De bouwregels en de omgevingsvergunning voor aanlegwerkzaamheden bevatten daarnaast uitzonderingen die duidelijk maken in welke gevallen archeologisch onderzoek niet nodig is. In Amsterdam gelden elf beleidsvarianten, zoals de uitzondering van archeologisch onderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of ondieper dan de 19de of 20ste eeuwse ophogingen (Appendix: beleidsvarianten). In de praktijk komen per plangebied meestal twee tot zes varianten voor.

2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie

Voor de uitvoering van archeologisch onderzoek is door het ministerie van OCW de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) opgesteld. De KNA gaat uit van een gefaseerde aanpak. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen een Bureauonderzoek, een Inventariserend Veldonderzoek, een Archeologische Opgraving (AO) en een Archeologische Begeleiding (Appendix: stroomschema).

Het inventariserend veldonderzoek is bedoeld om de resultaten van het bureauonderzoek te toetsen. Het geeft inzicht in de aanwezigheid en toestand van de archeologische overblijfselen in de bodem. Een opgraving wordt uitgevoerd wanneer er sprake is van een vindplaats met waardevolle archeologische resten. Een archeologische begeleiding houdt in dat de bouwgreep onder begeleiding van een archeoloog wordt uitgevoerd. Elke onderzoeksfase wordt afgesloten met een selectiebesluit. Hierin wordt vastgesteld welke delen van een plangebied in aanmerking komen voor verder archeologisch onderzoek of voor bescherming en welke delen van het plangebied worden vrijgegeven.

Voor archeologisch veldonderzoek is een Programma van Eisen (PvE) vereist. Hierin zijn de kwalitatieve randvoorwaarden en onderzoeksvragen voor het werk vastgelegd. Het vormt de basis voor verdere planning en kostenraming. Het laten opstellen ervan behoort tot de verantwoordelijkheid van de initiatiefnemer van het bouwplan.

⁴ BMA, 2005

3 Historisch-topografische en archeologische inventarisatie

3.1 Geomorfologie en bodem

Het huidige natuurlijke landschap in en om Amsterdam is in grote mate bepaald door de landschapsvorming in het Holoceen. Dat is de geologische periode na de laatste IJstijd (vanaf ca. 10.000 v. Chr.). Er heerste toen een gematigd klimaat waarin in enkele duizenden jaren grote pakketten veen groeiden in de kuststreek. Dit Hollandveen bevindt zich in de huidige ondergrond tussen gemiddeld 5 m en 2 m ÷ NAP en loopt plaatselijk door tot 0 m NAP.

Het natuurlijke landschap werd vanwege grootschalige veenontginningen vanaf de 11de eeuw omgevormd tot een veenweidegebied. Aangezien de waterhuishouding een cruciale rol speelde bij de veenontginningen, begon tegelijkertijd de aanleg van het stelsel van (zee)dijken ter bescherming van het nieuwe bouw- en akkerland. Later, in de 17de en 18de eeuw, volgden de droogmakerijen waarbij grote watergebieden in Noord-Holland werden ingepolderd.

3.2 Historie algemeen

De vroegste bewoning van Amsterdam dateert, voor zover nu archeologisch bekend, uit de 12de eeuw. Rond de stad, op vooral de hoger gelegen strandwallen, zijn oudere vindplaatsen aanwezig met bewoningssporen die teruggaan tot in de Bronstijd (ca. 2.000 - 800 v. Chr.).

De oudste bouwsporen, uit de 12de en 13de eeuw, zijn teruggevonden aan de Nieuwendijk / Kalverstraat en de Warmoesstraat/Nes. Met de aanleg van de (Nieuwezijds en Oudezijds) burgwallen in de 14de eeuw startte het proces van stadsvorming. De stad had eerst een aarden omwalling als verdedigingswerk. Deze werd in het laatste kwart van de 15de eeuw vervangen door een stenen stadsmuur. De laatmiddeleeuwse stad was omsloten door de huidige Singel aan de westkant en de Geldersekade en Kloveniersburgwal aan de oostzijde. In de periode 1585-1663 groeide de stad explosief door vier stadsuitbreidingen. Ten tijde van de Eerste Uitleg (1585-1586) verplaatste de stadsrand zich naar de huidige Herengracht en de Oudeschans. Bij de Tweede Uitleg (1592-1596) kwamen er vier nieuwe woon- en werkeilanden (Marken, Uilenburg, Rapenburg en Vlooienburg) aan de oostkant van de stad. In 1613 ontstond met de Derde Uitleg aan de westzijde van de stad de woon- en werkbuilt de Jordaan en het deel van de grachtengordel tot aan de Leidsegracht. De vroeg 17de-eeuwse stad werd beschermd door een gebastioneerde aarden wal ontworpen naar de nieuwste fortificatieplannen uit Italië, voorzien van elf bolwerken. Met de Vierde Uitleg van 1663 werd in de Gouden Eeuw het halfcirkelvormige stadsplan van Amsterdam voltooid. Het oostelijk deel van de grachtengordel werd aangelegd over de Amstel en aan het IJ werden de drie oostelijke haveneilanden Kattenburg, Wittenburg, Oostenburg gerealiseerd. De nieuwe bakstenen stadswal (met in totaal 26 bolwerken) volgde met zijn gracht het tracé van de huidige Singelgracht.

De eerste woonwijken buiten de Singelgracht ontstonden naar aanleiding van het uitbreidingsplan Kalff in 1877, gevolgd door een tweede ring na annexatie van grote delen van de gemeenten Nieuwer-Amstel en Sloten in 1896. De 20ste-eeuwse groei van de stad valt uiteen in vier fasen: bebouwing van de Baarsjes, Zuid en Oost in de jaren twintig en dertig, het door nieuwbouw aaneengroeien van voormalige dijkdorpen in Amsterdam Noord, de wederopbouwijken aan de westzijde van de stad (de Westelijke Tuinsteden) en de bebouwing van de voormalige Bijlmermeer in de jaren zestig en zeventig. Met IJburg borduurt de stad begin 21ste eeuw weer voort op het concept van vier eeuwen tevoren, het creëren van stedelijk areaal in en aan het IJ.

gouw of goudwijk genoemd. De bodemdaling had ook tot gevolg dat de huisplaatsen voortdurend moesten worden opgehoogd. Door de aanhoudende vernatting door bodemdaling kon in de 13de eeuw in Waterland niet voldoende meer ontwaterd worden om de landbouw mogelijk te maken. De nederzettingen verplaatsten zich als gevolg van een noodzakelijke economische heroriëntatie naar de doorgaande (water)wegen, zoals de in de 13de eeuw aangelegde Waterlandse Zeedijk.⁵ In die tijd was Waterland vrijwel geheel in cultuur gebracht.⁶

3.3.2 Buiksloterdijk

Als gevolg van bovengenoemde problemen in de waterhuishouding, deden zich regelmatig overstromingen voor waarbij grote stukken land verloren gingen. Om het land te beschermen werden op verschillende plaatsen dijken aangelegd die door dammen onderling met elkaar werden verbonden. Zodoende ontstond in de 13de eeuw de Waterlandse Zeedijk, een aaneengesloten dijktracé van Oostzaan tot Monnikendam. Dit werd ook een belangrijke verbindingsweg tussen steden en dorpen langs de Zuiderzee. Langs de dijk ontstonden dorpen als Buiksloot, Schellingwoude, Durgerdam en Nieuwendam. Ieder dorp was verantwoordelijk voor onderhoud van het aangrenzende deel van de dijk. Het deel van de zeedijk dat in het plangebied ligt, is de Buiksloterdijk.

Als gevolg van ontvolking van Waterland in de 16de eeuw kwam het onderhoud van de dijk op een laag pitje te staan. Mede hierdoor vonden weer enkele grote overstromingen plaats. De jongste doorbraak gebeurde in 1916, toen de zeedijk op drie plaatsen bezweek en Waterland voor een groot deel onder water kwam te staan.⁷ Met de voltooiing van de Afsluitdijk in 1932 was het overstromingsgevaar geweken.

5 Het Noordhollands Kanaal, voorheen Buikslotertrekvaart, bij het dorp Buiksloot aan het eind van de 19de eeuw. Rechts is de Buiksloterdijk te zien (SAA)

⁵ Bos 1988

⁶ De Cock 1975

⁷ Kruizinga 2002

3.3.3 Landwinning

Buikslotermeerpolder

De windmolen, een innovatie uit de 16de eeuw, maakte het mogelijk om bestaand cultuurland tegen vernatting te beschermen. De nieuwe techniek maakte het ook mogelijk om binnenmeren en plassen droog te leggen.⁸ Amsterdammers investeerden in zulke droogmakerijen om vervolgens het nieuw gewonnen land te verkopen. Het in 1624-1628 drooggemaalde Buikslotermeer is hiervan een voorbeeld.

Buiksloterham

De Buiksloterham, het gebied ten westen van de zomerdijk, was een inham aan de noordzijde van het IJ. In de eerste helft van de 19de eeuw werd het in gebruik genomen als stortplaats voor uitgebaggerde modder uit de grachten en uit het IJ. In 1851 werd de Buiksloterham ingedijkt en drooggemalen.

Volewijk

De landtong Volewijk is ontstaan door aanslibbing van land buiten de Zeedijk. In 1393 gaf hertog Albrecht van Beieren toestemming voor het aanleggen van een zomerdijk of kadijk rond de landtong, zodat het land 's zomers gebruikt kon worden als weideplaats voor vee.⁹ Het plangebied ligt aan weerszijden van deze dijk. Door Volewijk werd in de 17de eeuw de Buikslotertrekvaart gegraven, als verbinding tussen het IJ en het dorp Buiksloot (afb. 5). Tussen 1819 en 1824 werd deze verbreed en verdiept tot het Noordhollands Kanaal, voornamelijk om te voorkomen dat de haven- en handelsactiviteiten zich zouden verplaatsen naar Den Helder.¹⁰

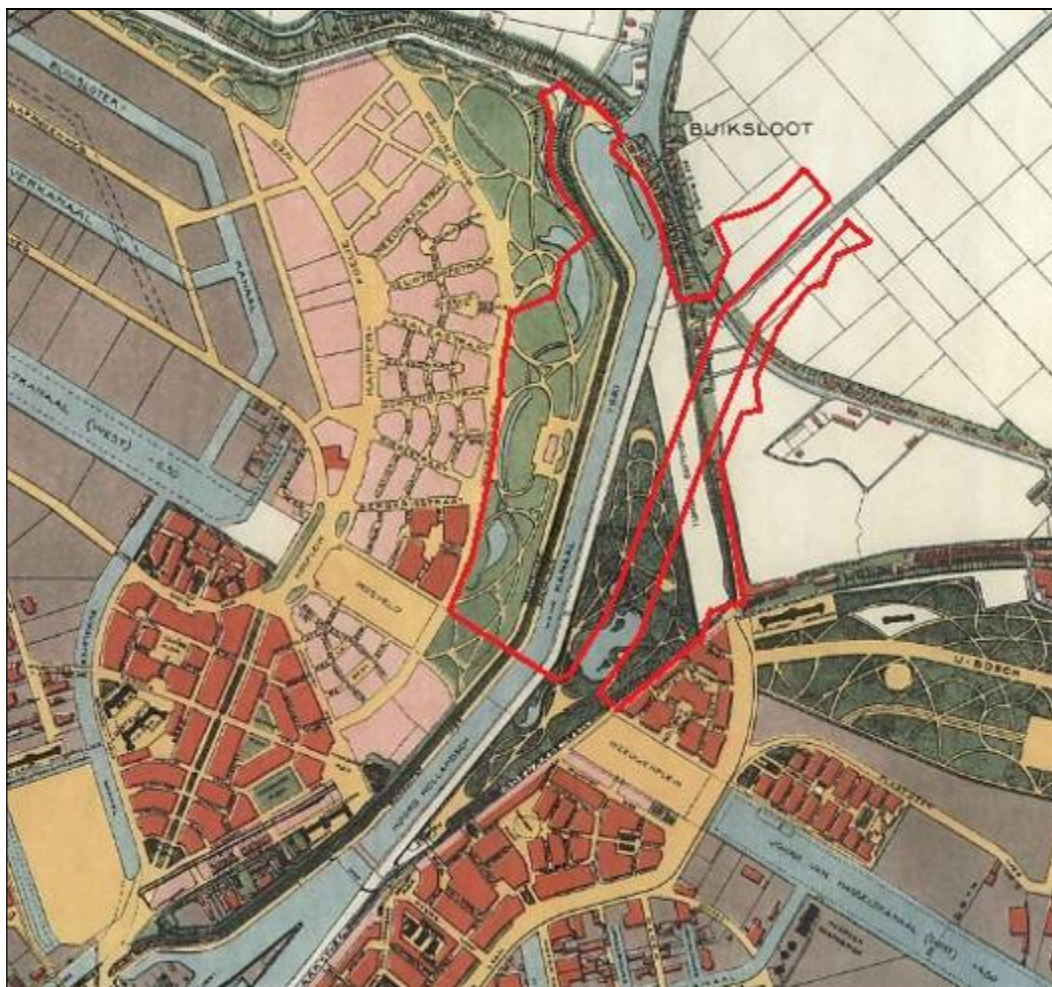
3.2.4. Verstedelijking

In de 19de eeuw werden op de zuidpunt van Volewijk de Willemssluizen aangelegd, tussen het Noordhollands Kanaal en het IJ. Het noordelijke deel van Volewijk en Waterland bleef poldergebied met kleinschalige bewoning aan dijken en in dorpen. Daar kwam in de eerste helft van de 20ste eeuw verandering in. Met name vanaf 1921, toen dit gebied grotendeels door Amsterdam werd geannexeerd, werd op grote schaal huizen gebouwd. Tussen de woonwijken in aanbouw kregen twee ruime stroken grond een bestemming als stadspark: het Flora- en Volewijkspark (afb. 6). Nog steeds zijn dit centrale groengebieden in Amsterdam Noord.

⁸ Van Brenkelen 1996

⁹ Jansen 1962

¹⁰ Schmall 1987, 120

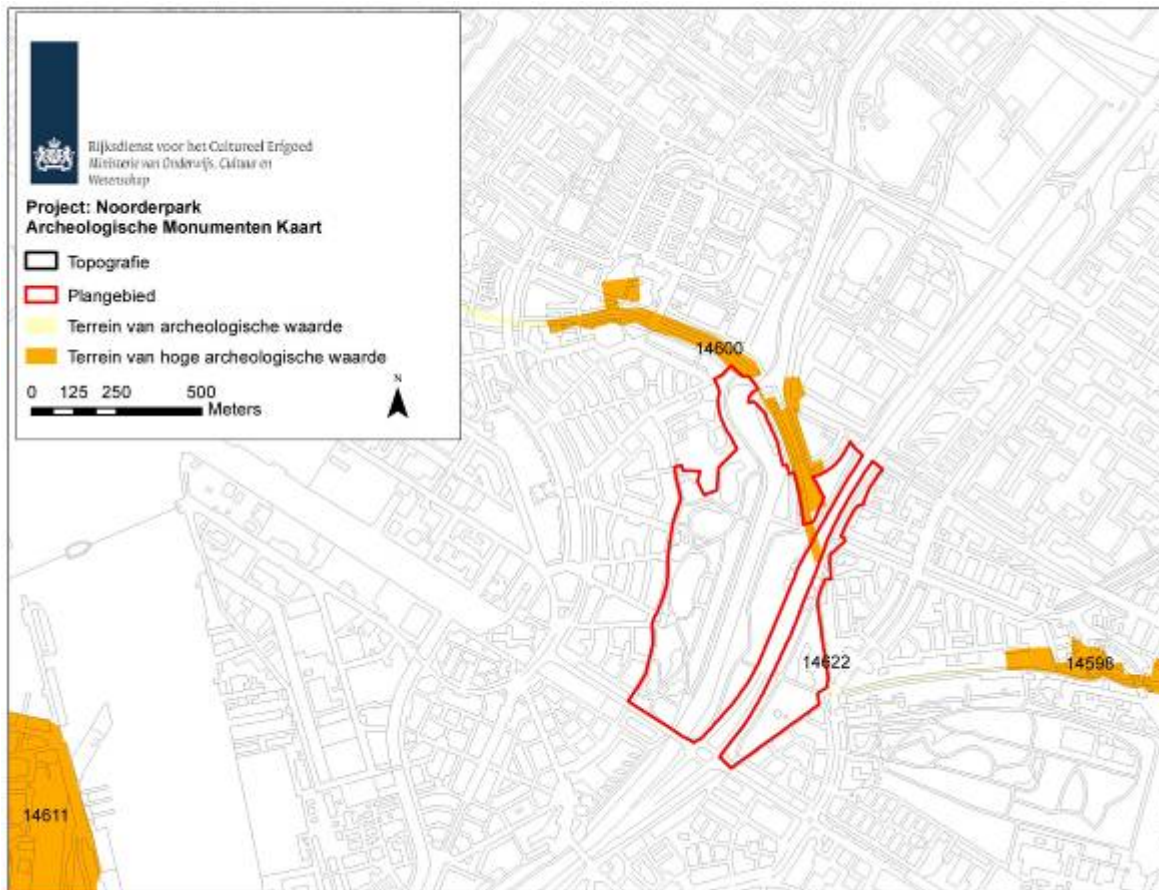

6 Het plangebied (rood omlijnd) met omgeving op de kaart van Publieke Werken uit 1922. Ten westen van het Florapark is in de voormalige Buiksloterham een woonwijk ingetekend, maar grotendeels nog niet gerealiseerd. De Buikslotermeerpolder is nog onbebouwd.

3.4 Archeologische inventarisatie van het plangebied

3.4.1 Archeologische Monumentenkaart en Cultuurhistorische Waardenkaart

Binnen het plangebied zijn volgens de Archeologische Monumentenkaart (AMK) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed geen archeologische monumenten aangewezen. In het gebied ligt wel een deel van een terrein dat op de AMK een hoge archeologische waarde heeft, en een terrein van archeologische waarde (afb. 7). De Cultuurhistorische Waardenkaart van de Provincie Noord-Holland (CHW) komt overeen met het AMK-kaartbeeld. De verwachtingen op deze kaarten zijn algemeen van aard en dienen in het geval van bouwplanvorming nader te worden uitgewerkt. Een inhoudelijke en ruimtelijke specificatie van de archeologische verwachtingen volgt uit de historisch-topografische analyse in het volgende hoofdstuk.

7 De begrenzing van plangebied Noorderpark (rood kader) op de Archeologische Monumenten Kaart. De terreinen 14622 en 14600 zijn van respectievelijk archeologische waarde en hoge archeologische waarde (AMK, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, juli 2010).

3.4.2 Vindplaatsen in de omgeving van het plangebied

In het plangebied zijn tot op heden geen archeologische vindplaatsen bekend. Wel is in de omgeving van het plangebied een aantal keer archeologische onderzoek gedaan (afb. 8). Deze onderzoeken worden hieronder kort besproken.

Grasweg (GRA, GRA1)

Op de zuidpunt van Volewijk is in 2004 door BMA een Inventariserend Veldonderzoek uitgevoerd (GRA). Mogelijk kon ter plaatse de 14de-eeuwse zomerdijk worden aangesneden. De locatie bleek onderdeel van een in 1870 aangeplempte strook grond. Er werd voornamelijk ophogingszand, een puinlaag en een omvangrijke laag baggerslib aangetroffen. Op deze locatie zijn verder geen sporen van de dijk van de Volewijk of de dam rond de Buiksloterhampolder aangetroffen. In 2007 werd vlakbij een ontgraving archeologisch begeleid (GRA1). Ook daarbij werd vastgesteld dat op die locatie sprake is van een 19de-eeuwse aanplemping.

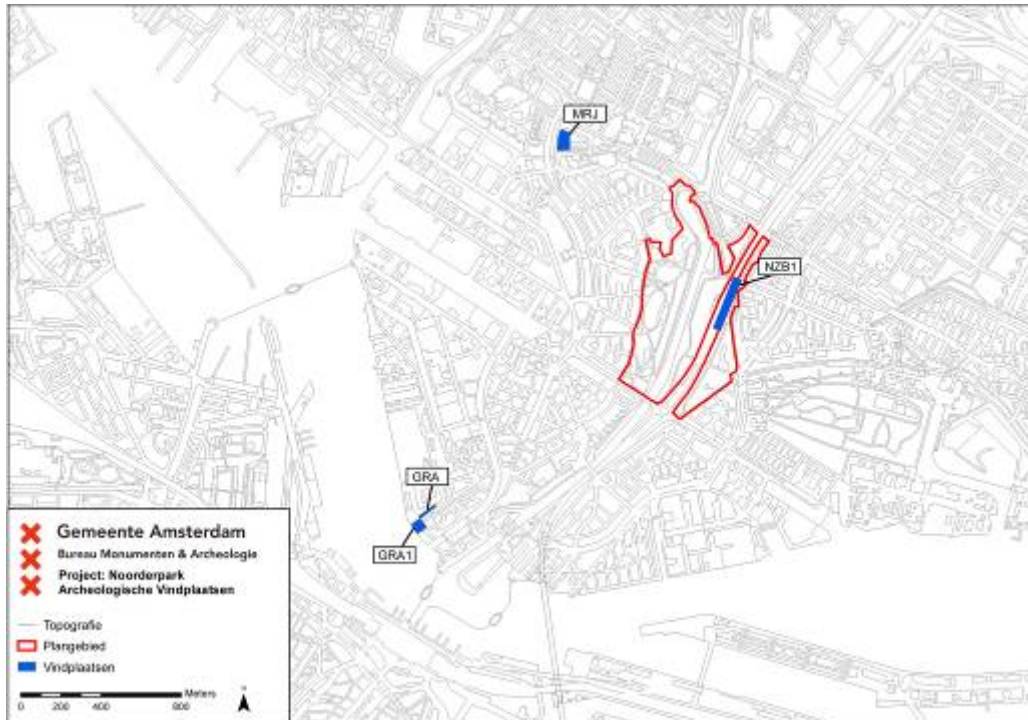
Marjoleinterrein (MRJ)

Op het Marjoleinterrein in de voormalige polder van de Banne Buiksloot is in 2008 door Hollandia Archeologen een booronderzoek uitgevoerd. Dit leverde aanwijzingen op voor archeologische sporen. Ter verificatie heeft BMA een Inventariserend Veldonderzoek uitgevoerd. Uit aardewerkvondsten van 1650 tot 1950 bleek dat deze plek waarschijnlijk langdurig als stortplaats in

gebruik was. De mogelijke aanwezigheid van middeleeuwse terpen en ophogingen kon niet worden bevestigd: wel was er sprake van een zandophoging uit de jaren 1960.¹¹

Nieuwe Leeuwarderweg (NZB1)

Ten behoeve van de aanleg van de Noord/Zuidlijn werd in 2009 de Nieuwe Leeuwarderweg verlaagd. BMA heeft hier een Archeologische Begeleiding uitgevoerd, waarbij een doorsnede van de 17de-eeuwse Buiksloterdijk in kaart kon worden gebracht.¹²

8 Het plangebied Noorderpark met de archeologische vindplaatsen

3.4.3 Bodemopbouw

De huidige maaiveldhoogte binnen het plangebied varieert van ca. 1 m ÷ NAP in de Buikslotermeerpolder tot 1,6 m + NAP op de Buiksloterdijk. In het Florapark ligt het peil op 0,9 m ÷ NAP en in het Volewijkspark op 0,5 – 1 m + NAP. Het oorspronkelijke polderpeil in Volewijk lag op ca. 1,4 m ÷ NAP. Daaruit kan worden geconcludeerd dat in het Florapark archeologische resten zich vanaf 0,5 m onder maaiveld kunnen bevinden, in het Volewijkspark vanaf 2 m. De Buiksloterdijk is niet opgehoogd, daar liggen eventuele archeologische sporen dicht onder het maaiveld.

3.5 Conclusie: verwachtingsmodel

Op basis van bovenstaande inventarisatie zijn binnen het plangebied Noorderpark materiële overblijfselen te verwachten die samenhangen met ontginningen en het gebruik als veenweidegebied. Deze resten hebben doorgaans een wijde verspreiding en lage trefkans. Daarnaast bestaat de kans dat binnen het plangebied sporen van bebouwing liggen. Deze mogelijke sporen kunnen net als de ontginningen uit de 11de-12de eeuw dateren en bestaan naar verwachting uit diverse structuren zoals ophogings- en afvallagen, resten van houten en stenen bebouwing of losse vondsten.

¹¹ Gawronski & Veerkamp 2009

¹² Gawronski 2010, 19

4 Archeologische verwachtingskaart

Op basis van de historisch-topografische inventarisatie (hoofdstuk 3) zijn binnen het plangebied Noorderpark materiële overblijfselen te verwachten die samenhangen met de gebruiksgeschiedenis van de middeleeuwse ontginningsfase tot in de 20ste eeuw. Dit leidt tot een verwachtingskaart van archeologische materiële neerslag voor het plangebied.

Archeologische verwachtingszones op basis van cultuurhistorische informatie

Het plangebied kent acht verwachtingszones:

 Begrenzing plangebied

 Zone A: Buiksloterdijk

Archeologische verwachting: hoog

Betreft het tracé van de middeleeuwse dijk. De mogelijke materiële neerslag betreft losse vondsten, afval of sporen van de weg- of dijkstructuur. Ook zijn resten van ophogingslagen en beschoeiingen te verwachten. Vanwege de lange gebruikperiode hebben de archeologische sporen een dichte verspreiding en hoge trefkans. De verwachting is daarom hoog.

 Zone B: Buikslotermeerdijk

Archeologische verwachting: hoog

Het tracé van de ringdijk uit de eerste helft van de 17de eeuw. De eventuele materiële neerslag houdt verband met de dijkaanleg, en bestaat uit losse vondsten, afval of sporen van de dijkstructuur. De overblijfselen hebben een hoge dichtheid en sterke samenhang. De archeologische verwachting is daarom hoog.

 Zone C: Bewoningszone langs de Buikslotermeerdijk

Archeologische verwachting: hoog

Dit betreft de zone van bewoning direct achter de ringdijk, in het ingepolderde Buikslotermeer. Hier liggen mogelijk resten van 17de-eeuwse bebouwing: ophogingen, funderingen, afval of losse vondsten. Dergelijke overblijfselen hebben een lange gebruikperiode, een hoge dichtheid en sterke samenhang. De archeologische verwachting is daarom hoog.

 Zone D: Buikslotermeerpolder

Archeologische verwachting: laag

Betreft het gebied dat voor de verstedelijking poldergebied was. Hier kunnen sporen voorkomen die verband houden met landgebruik vanaf de 17de eeuw tot de verstedelijking in de 20ste eeuw. Dergelijke overblijfselen hebben weinig tot geen samenhang en een wijde verspreiding. De archeologische verwachting is daarom laag.

 Zone E: Buikslotertrekvaart

Archeologische verwachting: laag

In de voormalige trekvaart kunnen resten van kadewerken aanwezig zijn en losse voorwerpen die in de bodem zijn verzonken. Door de vergraving tot het Noordhollands Kanaal is de kans op kadewerken klein, en de losse vondsten hebben geen samenhang. De archeologische verwachting is daarom laag.

 Zone F: Zomerdijk Volewijk

Archeologische verwachting: laag

Betreft het tracé van de lage, eind 14de-eeuwse dijk. De materiële neerslag van de dijkstructuur kan uit ophogingslagen, losse vondsten of afval bestaan. Omdat de dijk is niet meer aanwezig in het landschap, is deze vergraven of weggezakt in de polder Volewijk. Op basis hiervan is de archeologische verwachting laag.

 Zone G: Buiksloterham

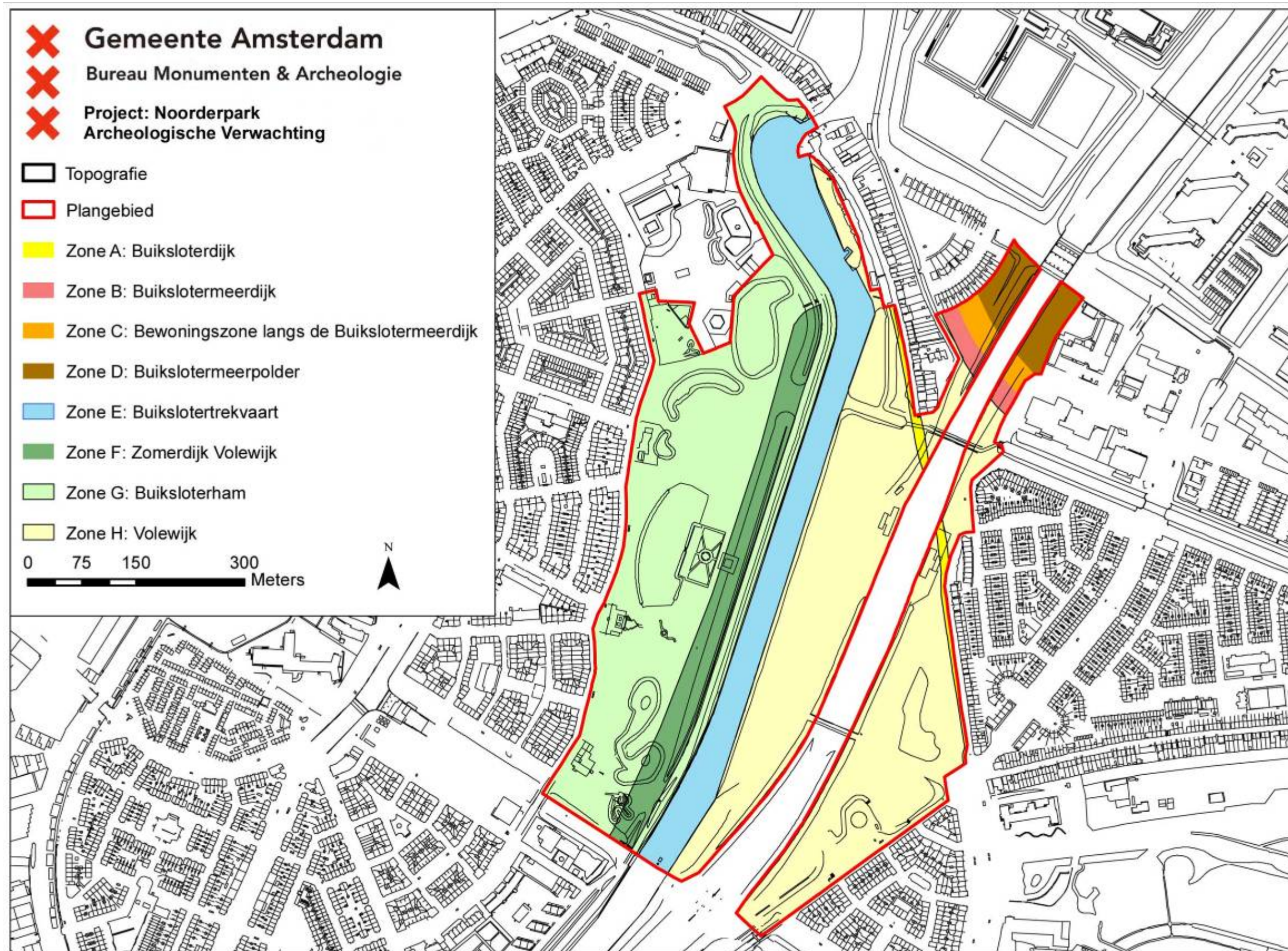
Archeologische verwachting: laag

Tot de inpoldering halverwege de 19de eeuw is de inham van het IJ gebruikt als stortplaats voor bagger uit het IJ en de grachten. Hier zijn resten van huishoudelijk afval te verwachten. Vanwege de geringe samenhang en lage trefkans is de archeologische verwachting laag.

 Zone H: Volewijk

Archeologische verwachting: laag

Betreft het gebied dat voor de verstedelijking poldergebied was. Hier kunnen sporen voorkomen die verband houden met ontginningen en landgebruik vanaf de middeleeuwen. Dergelijke overblijfselen hebben weinig tot geen samenhang en een wijde verspreiding. De archeologische verwachting is daarom laag.

5 Archeologische beleidskaart

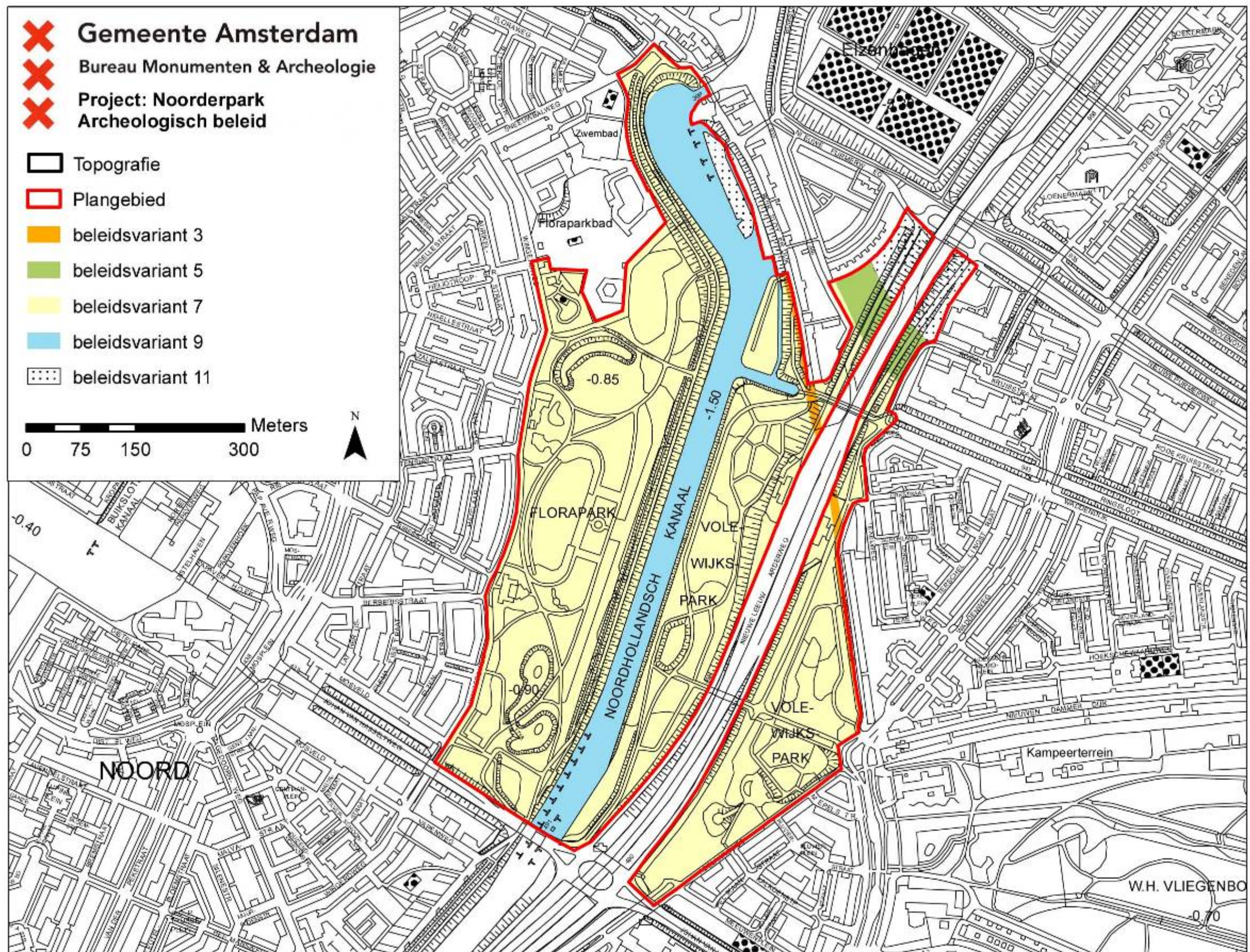
De archeologische beleidskaart van het plangebied Noorderpark is bedoeld als een ruimtelijk schema van de maatregelen die nodig zijn voor de zorg voor het archeologische erfgoed binnen bepaalde zones of locaties in het plangebied. De verwachtingen worden gekoppeld aan de huidige toestand van het terrein en mogelijk opgetreden bodemverstoringen. De clustering van de verwachtingszones resulteert in een beleidskaart met daarop drie zones met bijbehorende specifieke beleidsmaatregelen (Appendix: Beleidsvarianten, stroomschema).

Archeologische Beleidszones op basis van de archeologische verwachtingszones

- Begrenzing plangebied.
- **Beleidsvariant 3: (verwachtingszone A)**
Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100m² of minder diep dan 0,5 m.
- **Beleidsvariant 5: (verwachtingszones B, C)**
Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of minder diep dan de 20ste-eeuwse ophoging (2 m).
- **Beleidsvariant 7: (verwachtingszones H (deels), F, G)**
Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of minder diep dan de 20ste-eeuwse ophoging (0,5 m in Florapark en 2 m in Volewijkspark).
- **Beleidsvariant 9: (verwachtingszone E)**
Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de waterbodem kleiner dan 10.000 m².
- **Beleidsvariant 11: (verwachtingszones D en deel H)**
Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij alle bodemingrepen.

Voor de uitvoering van elk archeologisch veldwerk, zoals een Archeologische Begeleiding (AB), een Inventariserend Veldonderzoek (IVO) of een Archeologische Opgraving (AO), is een archeologisch Programma van Eisen (PvE) vereist. Hierin zijn de kwalitatieve randvoorwaarden en onderzoeksvragen voor het werk vastgelegd. Het vormt de basis voor verdere planning en kostenraming. Het PvE is onderdeel van de bouwprocedure. Het laten opstellen ervan behoort tot de verantwoordelijkheid van de initiatiefnemer van het bouwplan.

Voor het gehele plangebied geldt dat ook in geval geen archeologisch veldonderzoek vereist is en er toch archeologische overblijfselen ouder dan vijftig jaar bij bouwwerkzaamheden aangetroffen worden, deze bij de gemeente aangemeld worden, zodat in overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Conclusie

Het voorliggende bureauonderzoek naar archeologische waarden is uitgevoerd voor het plangebied Noorderpark. De mogelijkheid dat in de grond aanwezige archeologische waarden worden verstoord is afhankelijk van de grootte en de diepte van het te verstoren oppervlak bij toekomstige bouwingrepen.

Aan de hand van de archeologische verwachtingen (p. 16-18) is een beleidskaart (p. 19-20) opgesteld waarin vijf beleidsvariant worden onderscheiden.

Voor de eerste beleidsvariant (**verwachtingszone A**) geldt een uitzondering van archeologisch veldonderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of minder diep dan 0,5 m.

Voor de tweede beleidsvariant (**verwachtingszones B, C**) geldt een uitzondering van archeologisch veldonderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of minder diep dan 2 m.

Voor de derde beleidsvariant (**verwachtingszone H (deels), F en G**) geldt een uitzondering van archeologisch veldonderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of minder diep dan de 20ste-eeuwse ophoging (0,5 m in Florapark en 2 m in Volewijkspark).

Voor de vierde beleidsvariant (**verwachtingszone E**) geldt een uitzondering van archeologisch veldonderzoek bij ingrepen in de waterbodem kleiner dan 10.000 m².

Voor de vijfde beleidsvariant (**verwachtingszone D en deel H**) geldt uitzondering van archeologisch veldonderzoek bij alle bodemingrepen.

Voor de uitvoering van elk archeologisch veldwerk, zoals een Archeologische Begeleiding (AB), een Inventariserend Veldonderzoek (IVO) of een Archeologische Opgraving (AO), is een archeologisch Programma van Eisen (PvE) vereist. Hierin zijn de kwalitatieve randvoorwaarden en onderzoeksvragen voor het werk vastgelegd. Het vormt de basis voor verdere planning en kostenraming. Het PvE is onderdeel van de bouwprocedure. Het laten opstellen ervan behoort tot de verantwoordelijkheid van de initiatiefnemer van het bouwplan.

Voor het gehele plangebied geldt de wettelijke meldingsplicht. Dit houdt in dat ook in geval geen archeologisch vervolgonderzoek is vereist en toch bodemvondsten ouder dan vijftig jaar worden aangetroffen dit aan Bureau Monumenten en Archeologie gemeld wordt zodat in overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Bronnen

Digitale bronnen

ARCHIS: Archeologisch Informatiesysteem: <http://www.archis.nl/archisii/html/index.html>

CHW: Cultuurhistorische Waardenkaart provincie Noord-Holland: <http://chw.noord-holland.nl>

PANH: Provinciale Atlas Noord-Holland: www.provincialeatlas-nh.nl

SAA: Stadsarchief Amsterdam: <http://beeldbank.amsterdam.nl>

Literatuur

Bakker, M. (red), *Stadsatlas Amsterdam. Stadskaarten en straatnamen verklaard*. Amsterdam 1999
BMA, *Ruimte voor Geschiedenis. Beleidsnota Monumenten en Archeologie* Amsterdam 2005-2010.
Amsterdam 2005

Borger, G.J., 'Ontgonnen, bedijkt, bebouwd. De agrarische voorgeschiedenis van het stedelijk gebied', in: Heinemeijer, W.F. & Wagenaar, M.F., *Amsterdam in kaarten. Verandering van de stad in vier eeuwen cartografie*. Antwerpen 1987

Bos, J.M., 'Een bijdrage tot de bewoningsgeschiedenis', *Holland* 16 (1984), 65-74

Bos, J.M., 'Landinrichting en archeologie: het bodemarchief van Waterland', *Nederlandse Archeologische Rapporten* 6, Amersfoort 1988

Brenkelen, R. van, 'De Waterlandse Zeedijk', *Getuigen van een wereld die verdween. Monumenten van bedrijf en techniek in Amsterdam*. Open Monumentendag Amsterdam (1996), 90-93.

Cock, J.K. de, 'Historische geografie van Waterland', *Holland, Regionaal-historisch tijdschrift* 17 (1975), 329-349.

Gawronski, J., 'Noord/Zuidlijn', *De archeologische kroniek van Holland* 2009, Haarlem 2010, 17-19

Gawronski, J. & J. Veerkamp, *De Buiksloterbreek. Inventariserend Veldonderzoek Marjoleinterrein, Amsterdam (2009)* (BMA AAR 51), Amsterdam 2010

Jansen, L., 'De geschiedenis van Amsterdam Noord', *Ons Amsterdam* 14 (1962), 354-359.

Kruizinga, J., *Het XYZ van Amsterdam*. Amsterdam 2002

Provincie Noord-Holland, *Leidraad Landschap en Cultuurhistorie Noord-Holland. Ontwikkelen met Ruimtelijke Kwaliteit*. Haarlem 2010

Schmall, H., 'De rand van de stad. Industriële en agrarische activiteiten', in Heinemeijer, W.F. en Wagenaar, M.F., *Amsterdam in kaarten. Verandering van de stad in vier eeuwen cartografie*.

Ede/Antwerpen 1987, 40-43

Stol, T., *Wassend water, dalend land. Geschiedenis van Nederland en het water*. Utrecht/Antwerpen 1993

Veerkamp, J.A.G., *Inventarisatie archeologische aandachtspunten bij de aanleg van de Noord/Zuidlijn*, Amsterdam 1997, 10-31.

Weerts, H., P. Cleveringa, W. Westerhoff en P. Vos, 'Nooit meer: Afzettingen van Duinkerken en Calais', *ARCHEObrief* 2 (2006), 28-34.

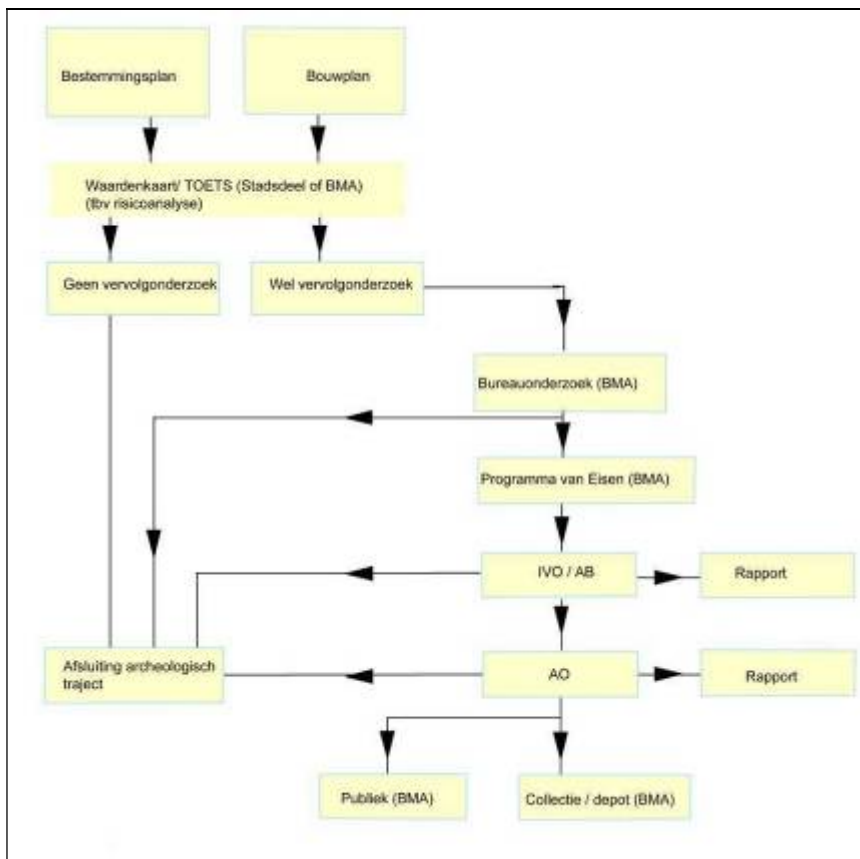
Appendix: Beleidsvarianten, stroomschema

Het archeologisch beleid wordt als maatwerk voor een bepaald plangebied in Amsterdam vastgesteld aan de hand van elf varianten, die een afweging bieden op basis van de aard van de verwachting in combinatie met de specifieke (oppervlakte/diepte) bodemingreep.

- 1: Gebieden met bekende archeologische waarden. Aangezien hier met zekerheid archeologische overblijfselen aanwezig zijn, is bij elke bodemingreep ongeachte het oppervlak of de diepte archeologisch onderzoek noodzakelijk.
- 2: Bebouwde gebieden met een hoge archeologische verwachting binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 50 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 3: Gebieden met een hoge archeologische verwachting langs nog aanwezige historisch infrastructurele assen / in een historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. Deze gebieden zijn onbebouwd of de bebouwing dateert van vóór de 19de eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 4: Bebouwde gebieden met een hoge archeologische verwachting langs nog in het landschap zichtbare historisch infrastructurele assen / in historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. De bebouwing dateert uit het einde van de 19de eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of ondieper dan de 19de en 20ste eeuwse ophogingen.
- 5: Bebouwde gebieden met een hoge archeologische verwachting langs voormalige (overbouwde of opgehoogde) historisch infrastructurele assen / in een historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. De bebouwing of ophoging dateert uit de 20ste eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of ondieper dan de 20ste eeuwse ophogingen.
- 6: Onbebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting in de landelijke periferie van Amsterdam. Hier liggen archeologische vondsten dicht aan het oppervlak, zodat relevante archeologische lagen kunnen zijn opgenomen in de bouwvoor. De bouwvoor heeft gemiddeld een diepte van 0,3 – 0,5 m waaronder een eerste sporenvak zichtbaar wordt. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 7: Bebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). De bebouwing dateert uit het einde van de 19de en de 20ste eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of ondieper dan de 19de en 20ste eeuwse ophogingen.
- 8: Terreinen met een hoge archeologische verwachting die als vaarweg in gebruik zijn binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de waterbodem kleiner dan 500 m².
- 9: Gebieden met een lage archeologische verwachting die als vaarweg in gebruik zijn of waren binnen en buiten het historische centrum van Amsterdam. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de (voormalige) waterbodem binnen het historisch centrum kleiner dan 2.500 m² en buiten het historisch centrum kleiner dan 10.000 m².

- 10: Gebieden met een lage archeologische verwachting die onder water liggen, of die onder water gelegen hebben en ingepolderd zijn of opgespoten zijn. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen kleiner dan 10.000 m² of in de oorspronkelijke waterbodem of in het oorspronkelijke maaiveld.
- 11: Gebieden zonder archeologische overblijfselen omdat hier al archeologisch onderzoek of grootschalig grondverzet heeft plaatsgevonden voor bijv. zware funderingen, kelders, tunnels e.d. en gebieden in de voormalige landelijke periferie van Amsterdam buiten de Singelgracht met een lage archeologische verwachting die bovendien opgehoogd, onderheid en bebouwd zijn aan het einde van de 19de en in de 20ste eeuw. Hier geldt een vrijstelling van archeologisch onderzoek. Gebieden waar al archeologisch onderzoek heeft plaatsgevonden zijn wel indirect van belang voor archeologische planning omdat ze aanwijzingen geven voor de eventuele aanwezigheid van archeologische resten in omliggende gebieden.

Voor de beleidsvarianten, 4, 5 en 7 tot en met 10 geldt dat het dieptecriterium op de uiteindelijke beleidskaart nader wordt gespecificeerd.

Stroomschema archeologie BMA

Colofon

Archeologisch Bureauonderzoek 11-103

Voor akkoord controle proces en waardestelling:

Hoofd afdeling Archeologie BMA
Prof. dr. J.H.G. Gawronski

Datum:	22-12-2011
Status:	definitief
Redactie:	prof. dr. J.H.G. Gawronski
Tekst:	drs. J. van den Dijssel
Cartografie:	drs. J. van den Dijssel

© Bureau Monumenten & Archeologie, Gemeente Amsterdam, 2011
Postbus 10718, 1001 ES Amsterdam, 020-2514900

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enigerlei andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van BMA. BMA aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.